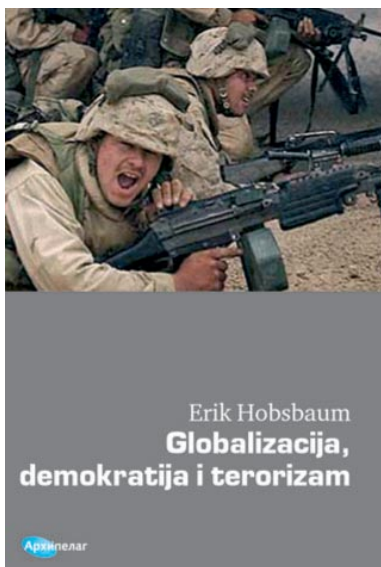

ПРИКАЗ КЊИГЕ ЕРИКА ХОБСБАУМА „ДЕМОКРАТИЈА, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТЕРОРИЗАМ“

Марко Крстић

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Ерик Хобсбаум: *Демократија, глобализација и тероризам*; Архипелаг, Београд, 2008, 180 стр.

Двадесети век се сматра веком рата, најкрвавијим веком у историји, веком непрекидног ратовања. Хронолошки се може посматрати у три периода: доба светског рата усредсређеног на Немачку (1914–1945), доба конфронтације двеју сила (1945–1989) и доба које настаје окончањем класичног међународног система моћи. На почетку 21. века нашли смо се у свету у коме оружане операције нису више нужно у рукама Владе или њихових опумоћеника и у коме супротстављене стране немају заједничке карактеристике, статус ни циљеве, осим спремности да употребе насиље. Страдање цивила није у пропорцији са обимом и интензитетом војних операција (двонедељни рат између Индије и Пакистана због независности Бангладеша 1971. – 10.000.000. избеглица).

Линија између међународних сукоба и сукоба унутар држава – то јест између међународних и грађанских ратова – постала је замагљена зато што је 20. век карактеристичан век не само по ратовима већ и по револуцијама и распадима царстава. Наиме, јасна разлика између рата и мира постала је не приметна.

Односи између рата и мира на прагу 21. века су комплексни и збуњујући, а најбоље их илуструју војне и друге операције у којима САД и њени савезници тренутно учествују. Данас, као и током читавог 20. века, не постоји ефикасан глобални ауторитет који је способан да контролише или уреди оружане спорове. Ниједна држава ни империја није била довољно велика, богата ни моћна да одржи хегемонију у свету, а камоли да успостави политичку и војну надмоћ на Земљиној кугли.

Материјална опрема за ратовање је сада широко приступачна приватним телима, као и средства за финансирање недржавних ратовања и на овај начин, променила се равнотежа између државне и недржавне организације. Оружани сукоби постали су озбиљнији и могу се продужити деценијама без неког озбиљног изгледа на победу или споразум (Кашмир, Ангола, Шри Ланка, Чеченија, Колумбија). Чак и у јаким и стабилним државама, тешко је елиминисати мале, незваничне оружане гру-

пе, као што су ИРА у Британији и ЕТА у Шпанији. САД нису успеле и касније неизбежно претрпеле неуспех, да наметну нови светски поредак једностраном силом, колико год да су моћних веза тренутно придобили за себе.

Равнотежа рата и мира у 21. веку неће зависити од смишљања ефективнијих механизма за преговарање и поравнање, већ од унутрашње стабилности и избегавања оружаних сукоба. Главна опасност од рата лежи у мешању других држава или војних актера у унутрашње ствари и конфликте других држава. Рат у 21. веку вероватно неће бити онако убиствен какви су ратови били у претходном. Додуше, оружано насиље, које ствара непропорционалну патњу и губитке, у великом делу света остаће свеprisутно и ендемско – повремено и у епидемијским размерама, тако да су далеки еки су изгледи једног читавог века мира. Комуникациона револуција је утицала на драматично опадање и пропаст сељаштва, које је до 19. века образовало главну масу људске расе, као и темеље њене економије; успон претежно градског друштва, посебно хиперградава, са становништвом мереним осмоцифреним бројевима; замена света усмене комуникације светом универзалног читања и писања руком или машином и коначно преображај у положају жена. Prisутно је слабљење прихватања државног легитимитета - без спремности широког дела популације да прихвати као легитимну, углавном, било коју успешно успостављену државну власт, чак и ону о сразмерне шачице странаца, ера империјализма 19. и 20. века била би немогућа (ратови у Авганистану, Курдистану, Ираку). Тешко да би иједна држава данас могла да се упусти у велике ратове с регрутованим војскама спремним да се до краја боре и умру за „своју земљу“.

Драматично убрзана глобализација омогућава пораст регионалних разлика на читавој планети, јер глобализација, по самој својој природи, изазива неуравнотежен и асиметричан развој. Најупечатљивији досадашњи дисбаланс изазван економском глобализацијом јесте све веће померање центра гравитације светске економије из области коју обухвата Северни Атлантук и делови Азије. Овај процес је још у раној фази али се убрзава. Карактеристичан облик ратовања у 20. веку који се водио између држава, нагло попиње да нестаје. Данас је ситуација тежа него у 19. и 20. веку из два разлога: као прво, далеко бржи раст неједнакости која настаје због неконтролисане глобализације природни је инкубатор за неправду и нестабилност.

Право питање је јесте да ли је глобална доминација једне државе, што је историјски пројекат без преседана, могућа и да ли је општепризната војна надмоћ САД погодна да ту доминацију успостави и поврх тога, да је и одржи. Одговор на оба питања је не. Оружје је често успостављало империје, али потребно је више до оружја да би се оне и одржале. Америчка хегемонија у другој половини прошлог века није почивала на бомбама, већ на огромном богатству САД и средишњој улози њене гигантске економије коју је играла у свету, посебно у деценијама после 1945. године.

Мегаломанска политика САД од 11. септембра у великој мери је уништила политичке и идеолошке темеље претходног хегемонистичког утицаја и оставила САД мало тога за учвршћивање завештања ере Хладног рата, сем, наравно застрашујуће војне моћи. Вероватно први пут у историји готово међународно изоловане САД постале су непопуларне код већине влада и народа. Морамо схватити једно, а то је да је америчка глобална политика усмерена ка унутра а не према споља, без обзира на то колико је велики и разоран њен утицај на остатак света. Није било плана

да се створи ни империја ни ефикасна хегемонија. Најнепосреднији и најургентнији задатак међународне политике је да пружи САД најбоље могућности да науче да се из мегаломаније врате у рационално понашање. Јер ће САД, и у овом веку, остати суперсила, а и империјална сила, чак и у овој ери њеног релативно економског слабљења. Само, надамо се, мање опасна.

Доба империја је прошло и нема изгледа за повратак империјалног света из прошлости, а камоли изгледа за дуготрајну глобалну империјалну хегемонију једне државе, па ни САД колика год да је велика њена војна снага. Мораћемо да пронађемо неки другачији пут да организујемо глобализовани свет у 21. веку. Велике области на земљиној кугли и даље су, како на међународном тако и на унутрашњем плану нестабилне а та нестабилност је драматично повећана опадањем монопола на оружану силу, која је тако дуго била у рукама држава. Хладни рат је за собом оставио огромне залихе ситног али веома моћног оружја и других деструктивних направа за невладину употребу, коју је лако добити уз финансијске изворе који су доступни огромном и неконтролисаном пара-легалном сектору драматично проширене глобалне економије. Такозвано „асиметрично ратовање“ које се тренутно помиње у америчким стратешким расправама, почива управо на таквим не-државним оружаном групама, способним да се готово бесконачно одрже против страних и домаћих државних снага. Узнемирујућа последица оваквог развоја ситуације је глобални повратак на прву велику епидемију масакра, геноцида и етничког чишћења од година непосредно после Другог светског рата.

Током Хладног рата постојање две суперсиле одржало је, све у свему, интегритет граница држава у свету односу на унутрашње и спољашње претње. Од 1989. године није било таквих априорних одбрана које би стале на пут дезинтеграцији централне државне моћи у многим номинално независним сувереним државама основаним између 1945. и 2000. Други нови елемент који утиче на проблем нација и национализма је изузетно убрзање процеса глобализације последњих деценија и њен утицај на кретање и покретљивост људи. Нова глобализација кретања ојачала је дуготрајну традицију народног економског непријатељства према масовним имиграцијама и отпор примећеним претњама групном културном идентитету. Дијалектика односа између глобализације, националног идентитета и ксенофобије драматично је илустрована у јавној активности која обухвата сва три елемента нпр. у фудбалу (катализатор два облика групне идентификације: локалне (са клубом) и националне (с репрезентацијом)).

Данас се суочавамо са изразом „либерална демократија“, док остави, па чак ни они ефикасни и делотворни, не морају да буду демократски. Познато нам је од времена Токвила и Стјурата Мила да демократија више угрожава него што штити слободу и толеранцију према мањинама. Данас учествујемо у нечему што изгледа као планирано преуређење света од стране моћних држава. Ратови у Ираку и Авганистану су само један део наводно универзалног напора да се створи светски поредак „ширењем демократије“. Ова реторика је опасна. Докле год угрожава интегритет универзалних вредности, кампања за ширење демократије неће успети, јер 20. век је показао да државе не могу једноставно да поново створе свет или да утичу на историјске трансформације.

У искушењу смо да кажемо да опште друштвено и политичко насиље немају никакве везе једно с другим, пошто се неки случајеви најгорег политичког насиља могу догодити у земљама с јасно ненасилном политичком и друштвеном традицијом

као што су Шри Ланка или Уругвај. Пораст насиља углавном је део процеса варваризације која је ојачала у свету након Првог светског рата. Либерална реторика никада није успела да схвати да ниједно друштво не функционише без одређеног степена насиља у политици, чак и у квазисимболичном облику попут штрајкачких стража или масовних демонстрација и да насиље има разне нивое и правила, као што то зна свако у друштвима где је оно део ткива друштвених односа. Постоји још један опаснији изазивач неограниченог насиља, а то је идеолошко убеђење, које доминира у међународном конфликтима од 1914. године. То значи да су разлози једне стране тако праведни, а разлози противника тако страшни, те да су сва средства да се постигне победа и избегне пораз не само легитимна већ и неопходна.

Говорећи о тероризму, он га и одбацује и показује забринутост, заправо одбацује идеју да данашњи тероризам представља егзистенцијалну претњу утврђеним и моћним друштвима, а нарочито је забринут због реакције тих друштава. Тероризам је увек био са нама, каже, и данашње групе нису толико различите од оних у прошлости, осим што су неке више интернационализоване и спремније него раније да се убију невини у великим размерама. Уколико чак и терористи стекну нуклеарно оружје, аутор у више наврата тврди, да је бесмислено да да ће Ал-Каида или слични покрети представљати егзистенцијалну опасност. Уместо тога, употреба наводне егзистенцијалне опасности да државе оправдају своју екстремну политику је место где лежи стварна претња светске стабилности. Због универзалног домета телевизије циљ политички ефикасних акција нису били доносиоци одлука, већ остваривање максималног утицаја медија. Џор Буш је својевремено изјавио да је насиље постало систематски глобално, кроз успостављање, можда први пут након анархизма крајем 19. века, терористичког покрета који је свесно деловао на транснационалном плану. Терористички покрети стварају велики страх код обичних људи, нарочито у великим западним градовима, посебно када се владе и медији уједине у стварању климе страха из властитих разлога, дајући им максимални публицитет. То је клима ирационалног страха. Текућа политика САД је покушала да оживи апокалиптичке ужасе Хладног рата, када они више немају никакву уверљивост, измишљајући „непријатеље“ којима оправдава експанзију и коришћење своје глобалне моћи. Ништа од овога не умањује размере истинске глобалне кризе која се изражава кроз трансформацију политичког насиља. Данашња ситуација у свету је без преседана. Велике глобалне империје какве смо виђали у прошлости, као што су биле Шпанија у 16. и 17. и нарочито Британија у 19. и 20. веку, тешко се могу поредити с оним што данас видимо у америчкој империји. Живимо у веома интегрисаном свету и уобичајене активности у њему су тако упућене једна на другу да долази до непосредних последица за сваки поремећај.

Основна разлика између Америчке и Британске империје је да Британија, мада глобална (и на неки начин више глобална од САД данас, пошто је без ичије помоћи контролисала океане у мери у којој ниједна друга земља данас не контролише небо), није тежила глобалној моћи или чак војној и политичкој моћи над земљом у регијама као што су Европа и Америка. Империја је стремилa основном интересу Британије, а то су били њени економски интереси, уз што је могуће мање сукобљавања, а након 1918. године, била је снажно свесна опадања своје империје. Европа је за време хладног рата на неки начин, схватила логику америчке светске империје. Данас, међутим, америчка влада је осетљива на чињеницу да америчка империја и

њени циљеви више нису истински прихваћени. Рат у Ираку је био пример чисте лакоумности америчког одлучивања. Ирак је земља коју су Американци поразили, али која је одбила да се покори; то је била тако слаба земља да ју је било лако порази-ти, али десило се да она поседује богатство – нафту. У основи, рат је био вежба у демонстрацији светске моћи.

Како свет може да се супротстави, одупре и обузда САД-у? Неки људи, верујући да немају моћ да се супротставе САД, више воле да им се придруже. Опаснији су они који мрзе идеологију Пентагона, али подржавају амерички пројекат у уверењу да ће током свог напредовања он елиминисати неке локалне и регионалне неправде, што би се могло назвати империјализмом људских права. Постоје унутрашњи разлози због којих америчка империја неће потрајати, а најпосреднији од њих је чињеница да Американци нису заинтересовани за империјализам или за светску доминацију у смислу управљања светом. Њих интересује оно што им се дешава у САД. Слабост америчке привреде је таква да у једном моменту и америчка влада и бирачко тело могу да одлуче да је много битније да се концентришу на то, него на настављају са иностраним војним авантурама; ово тим пре што ће, у том случају, ове стране војне интервенције морати да у великој мери плаћају сами Американци, што није био случај са Заливским ратом, нити у великој мери са Хладним ратом.

Аутор сматра да ће империје у будућности нестати и да су све већ нестале, осим једне и овај ауторов песимизам и страх у погледу будућности остали ће бити природно склони да деле. Будући да се промене дешавају невиђеном брзином, каже, то је заиста опасно. Пропању СССР-а је, наводи аутор, кренуо је патолошки политички процес у САД. Он признаје да не зна зашто је Америка одустала од „праве хегемоније“ на основу сагласности и меке моћи за илузорном потрагом за светском доминацијом. У једном тренутку он сугерише да је недавна америчка спољна политика резултат једне врсте лудог преговора између њених релативно софистицираних приморских делова у централном региону без разумевања света. На другом он нуди прилично стандардне мисли да је Америка реагује на претњу од тероризма „измишљајући непријатеље који легитимишу ширење и употребу своје глобалне моћи“.

Могло би се рећи да проблем сада није да САД спроводе светску доминацију, али да не зна шта се уствари спроводи. Може ли се Америка, после неуспеха на Блиском истоку, вратити мекшој хегемонији о којој аутор говори, или има превише учињене штете? Глобализација је довела до повезаности држава као никада раније, али политика је и даље ограничена на националне државе, које ће наставити да буду главни оквир у којем људи живе своје животе. Али то ће бити слабије него раније, тврдећи како имамо мање лојалних грађана код куће и у иностранству, са другим учесницима у глобалном простору који ћемо често заобилазити. Тада ће демократија бити мање функционална, али и мање преносива. Ауторове мисли о тешкоћама стварања демократије, са Ираком, посебно су суморне. Он не испитује случај да је Ирак имао демократску традицију и прави национални идентитет који би, с обзиром на боље управљање интервенције, можда дошао до изражаја. И, док упозорава на опасност од интервенције, он не нуди одговор на питање шта јаче државе треба да ураде у вези са друштвима који пате под репресивним режимима или под режимима који су престали да буду у стању да владају.

Аутор у раду спомиње демократију, царства, хегемонију, терор и историју где испитује ефекте глобализације, невоље демократије и опасност од тероризма. Као што смо и сами свесни, сви они имају моћ да утичу на наш свакодневни живот, преко стања наше економије па све до страха од смртоносних бомбашких напада у нашим градовима. Хобсбаум такође разматра рат и мир, проблеме јавног реда, анархије и тероризма, национализма и мењања природе националне државе, као и будућим изгледима за демократију, као и који историјски контекст и лекције може да нам понуди. Изнад свега, он окреће продоран поглед на Блиски исток и западни империјализам.

Хобсбаум описује улазак човечанства у нову врсту историје: „Када је пао Берлински зид, један неопрезан амерички политичар је најавио крај историје, тако да оклевавам да употребим фразу тако очигледно дискредитовану“. Ипак, у средини прошлог века смо ушли у нову фазу у свету“. Наш нови век није ера цивилизације сукоба, нити ера над-историјско цивилизације; то је време реторике, злоупотребе речи и политичког преговарања.